

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Психолого-педагогічний факультет
Кафедра загальної та вікової психології

«Допущено до захисту»

Реєстраційний № _____

В. о. завідувача кафедри

_____ Макаренко Н. М.

« ____ » _____ 2024 р.

« ____ » _____ 2024 р.

МОТИВАЦІЯ УЧБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДЛІТКА В УМОВАХ
ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Кваліфікаційна робота студентки групи
ЗПП-20

ступінь вищої освіти: бакалавр
спеціальності 053 Психологія

Вольщикової Тетяни Валеріївни

Керівник: **Даценко Оксана Анатоліївна**,
асистент кафедри загальної та вікової психології

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

я. Ванщикова Тетяна Анатолівна,
розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного
університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна
робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації,
фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час
підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів
мають покликання на відповідне джерело. Із чинним Положенням про
запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої
освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена.
Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення
академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється
незадовільно.

(Підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ УЧБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	8
1.1 Проблема мотивації в психології.....	8
1.2 Характеристика учбової мотивації підлітка як предиктора навчання.....	13
1.3 Психологічні особливості мотивації учбової діяльності підлітків в умовах дистанційного навчання	19
Висновки до розділу I.....	25
РОЗДІЛ II ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЇ УЧБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	27
2.1. Організація, процедура і результати діагностичного дослідження проблеми мотивації підлітків в умовах дистанційного навчання	27
2.2. Корекційно - розвивальна програма підвищення учбової мотивації учнів підліткового віку в умовах дистанційної форми навчання.....	40
Висновки до розділу II.....	45
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	50
ДОДАТКИ	56

ВСТУП

В умовах глобальних політичних та соціально - економічних змін у нашій країні значна увага приділяється освіті підростаючого покоління, адже саме воно буде вирішувати глобальні задачі суспільства в майбутньому. Висуваються підвищені вимоги до всебічного особистісного розвитку дітей та молоді, необхідності володіти спеціальними та загальними компетентностями, які здобуваються під час навчання. У зв'язку з цим, сучасна система освіти повинна гнучко реагувати на ці запити і потреби суспільства, робити акцент на мотиваційну сферу учіння, як основну спонукальну силу здобуття необхідних знань та формування соціально значущих якостей.

Події, що відбуваються останнім часом в нашій країні (ковід, війна) спричинили серйозні перебудови в освітньому середовищі і перехід до дистанційної форми навчання. Дистанційне навчання – це нова практика організації та реалізації освітнього процесу, яка потребує досконалого вивчення. Відомо, що дистанційне навчання впливає на всі компоненти учбової діяльності, зокрема мотивацію, що обумовлює підвищення інтересу науковців до питання спонукальних особливостей учіння підлітків в таких умовах.

На всіх етапах розвитку психології проблема мотивації не втрачала своєї актуальності і була предметом уваги багатьох психологів: С. Занюка, М. Заброцького, С. Максименка, Г. Костюка, В. Кириленка та ін.. З різних наукових позицій та напрямків мотивація вивчалась представниками зарубіжної психології: З. Фрейдом, К. Хорні, А. Маслоу, К. Роджерсом, У. Мак – Дугаллом, М. Мак-Клелландом, К. Левініми та багатьма іншими. Безпосередньо питанням мотивації учіння підлітка у різних формах навчання, дистанційній в тому числі, займались Т. Чаусова, О. К. Дусавицький Т. Сватенкова, М. Смульсон, Т. Собченко та ін.. Психологічним проблемам розвитку підлітків присвячені роботи Г. Костюка, І. Булах, Н. Токаревої, М. Боришевського, А. Шамне та ін..

Широка представленість проблеми у просторі наукового знання не мінімізує її значення і ініціює потребу більш ґрунтовного аналізу, особливо в умовах сьогодення. Гостра актуальність проблеми, необхідність відповідати вимогам сучасної освіти, запит суспільства на її дослідження, обумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: «Мотивація учбової діяльності підлітків в умовах дистанційного навчання».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості учбової мотивації підлітків в умовах дистанційного навчання.

Відповідно до мети визначено наступні завдання дослідження:

1. Проаналізувати проблему мотивації у зарубіжній та вітчизняній психології.
2. Визначити психологічні особливості мотивації підлітків в умовах дистанційного навчання.
3. На емпіричному рівні дослідити домінуючі мотиви учбової діяльності підлітків під час онлайн навчання.
4. Опрацювати дані емпіричного дослідження статистичними методами. Психологічно інтерпретувати результати діагностичного обстеження та зробити висновки, щодо провідних мотиваційних тенденцій учбової діяльності підлітків в умовах онлайн освіти.
5. Розробити корекційно-розвивальну програму підвищення учбової мотивації учнів підліткового віку в умовах дистанційної форми навчання.

Об'єкт дослідження – мотивація учбової діяльності підлітка

Предмет дослідження – психологічні особливості мотивації учбової діяльності підлітків в умовах дистанційного навчання.

Для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс наступних методів:

- 1) теоретичні: аналіз та синтез наукового матеріалу, узагальнення провідних концептуальних положень проблеми мотивації учіння при різних формах організації навчання, представлених в сучасній психології;

- 2) емпіричні: методи тестування та опитування (методики: опитувальник для вивчення учбової мотивації учнів (М. Лук'янової та Н. Калініної) в адаптації Л. Манилової; опитувальник Т. Елерса для вивчення мотивації досягнення успіху; методика «Спрямованість на отримання знань» (Є. Ільїн, Н. Курдюкова).
- 3) математичні: статистичні методи з використанням критеріїв кореляційного аналізу Пірсона на базі статистичних програм (IBM SPSS Statistics 22.0.0.0.)

Теоретико – методологічну основу досліджень складають загально психологічні концепції психічного розвитку (Г. Костюк, І. Булах, Н. Токарева, Е. Еріксон, Д. Ельконін, С. Максименко), основні положення мотиваційних теорій Д. Макклеланда, А. Маслоу, Г. Хекхаузена, Е. Дісі, Р. Райана, С. Занюка та ін.); результати теоретичних та емпіричних досліджень учбової мотивації представлені в працях В. Кириленко, Т. Сватенкової, Т. Чаусової, О. Дусавицького, М. Смульсон, Т. Собченко та ін..

Організація і база дослідження. Емпіричне дослідження здійснювалось на базі Криворізької гімназії № 16. У якості респондентів були представлені здобувачі освіти паралелі 9-х класів (9-А кл. і 9-Б кл.). Віковий діапазон підлітків охопив представників 13-14 років. Загальна вибірка складала 52 особи.

Практичне значення роботи полягає у визначенні провідного мотиваційного профілю учіння підлітків в умовах онлайн освіти, що може бути використано в практичній діяльності психолога при організації психологічного супроводу підлітків під час дистанційного навчання.

Результати дослідження також можуть бути використані при вивченні дисциплін психологічного циклу, зокрема педагогічної і вікової психології.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів основної частини відповідно структурованих, висновків,

списку використаної літератури, що містить 59 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 58 стор. з них 48 сторінок основного тексту. Робота містить 3 таблиці, 2 рисунки..

РОЗДІЛІ ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ УЧБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

1.1 Проблема мотивації в психології

В психології проблема мотивації знаходить широке відображення у різних теоріях та напрямках та вирішує питання визначення джерел активності особистості, її рушійних сил. Так наприклад в теорії психоаналізу вирішальну роль у поведінці відіграє комплекс несвідомих потягів, що потребує задоволення, який власне і спонукає поведінку та надає їй певної направленості [50]. В динамічній концепції К. Левіна, мотивація розглядається в полезалежній парадигмі; виявляє детермінованість зовнішніми та внутрішніми чинниками та спрямована на утворення балансу між людиною та її оточенням [59]. Г. Олпорт висуває ідею функціональної автономії мотивів, згідно з якою, з'явившись для задоволення будь-якого дитячого бажання, мотиви починають жити своїм автономним життям, перетворюючись на самостійні потреби, які в подальшому, самі по собі, можуть бути джерелом активності [52].

На думку У. Мак – Дугалла основу мотивів складають 12 вроджених інстинктивних потягів, які безпосередньо пов'язані з відповідними емоціями. Наприклад спонукання до втечі пов'язане зі страхом, цікавість - зі здивуванням, забіякуватість - із гнівом, батьківський інстинкт - із ніжністю. Інстинкти – це вітальна енергія, запаси і форми розрядки якої, обумовлюють широкий поведінковий репертуар [51].

В теорії набутих потреб Д. Макклелланда мотивація є соціальним утворенням та реалізується через прагнення до успіху, співучасті та влади [54]. У спробі визначення психологічних особливостей потребово – мотиваційної сфери, як цілісної системи, Ж. Нюттеном було виокремлено

вісім категорій: суб'єкт (уявлення про себе, здібності, характер); діяльність, спрямована на саму особистість (саморозвиток, реалізація перспективних планів); діяльність, спрямована на очікуваний результат; соціальні контакти; дослідницька активність; релігійні мотиви; власність та гра (розваги). Визначені конструкти охоплюють весь мотиваційний простір індивіда і виступають рушійними силами його життєдіяльності [57]

Досліджуючи питання мотивації класичною виступає теорія потреб А. Маслоу, в якій всю мотиваційну сферу людини можна представити у вигляді ієрархії, де на нижчих щаблях розташовані базові (первинні) потреби (фізіологічні, безпеки та захищеності) і набуті (вторинні) (афіліація, почуття власної гідності, самоповага та самореалізація). Найвищою є потреба в самоактуалізації, що передбачає вічне прагнення до досконалості та розкриття власного потенціалу. Потреби вищого рівня задовольняються після того, як задовольняються потреби нижчого рівня, які автор тлумачить як дефіцитарні [53]. В концепціях А. Бандури, М. Селігмана (когнітивні та атрибутивні концепції мотивації) мотивація розглядається як внутрішній чинник самоефективності, умова досягнення успіху при виконанні завдань підвищеної складності. Великого значення тут набуває почуття оптимізму і впевненості у досягненні результату, що надає мотивації «додаткового поштовху» [56].

Достатньо популярною в зарубіжній психології є теорія самодетермінації Е. Десі, Р. Райана, згідно якої в основі спонук людської активності лежать три вроджені психологічні потреби: потреба в самодетермінації або автономії, що виражає прагнення відчувати себе ініціатором власних дій, самостійно контролювати свою поведінку; компетентності, як стремління до успішності та самоефективності; афіліації як прив'язаність до іншого, бажання мати з ним стосунки [55]. Все різномаяття людської мотивації, автори вважають похідними від зазначених.

Серед більш сучасних підходів слід зазначити про двухфакторну теорію Ф. Герцберга (задоволення – незадоволення від роботи); теорію мотиваційних очікувань В. Врума (орієнтованість мотива на кінцеву мету); модель мотивації Портера-Лоулера (потреби – очікування – нагорода), які активно застосовуються в теорії менеджменту для стимуляції діяльності працівників [59].

Таким чином, узагальнення основних положень провідних теорій дає підстави визначити мотивацію як сукупність рушійних сил, які спонукають людину до активності. В психологічному словнику В. Шапар мотивація тлумачиться як система активацій, що пов'язана із задоволенням потреб [46, с. 264]. Значної представленості проблема мотивації набула в працях С. Занюка, де розуміється як «система детермінаційних чинників (потреби, інтереси, мотиви, прагнення), що спрямовують поведінку до визначеної мети» [15, с. 7]. С. Максименко вважає, що мотивацію можна розглядати як систему диспозицій стійкого характеру, що регулює поведінку індивіда у напрямку задоволення нужди. Це внутрішній або зовнішній рушій, що спонукає людину до діяльності [12, с. 308]. Х. Гекхаузен розглядає мотивацію як інтеграцію трьох основних чинників: потребового, особистісного та ситуативного, які корелюють між собою через механізм когнітивного опосередкування [23]. Присутність інтелектуальної складової в структурі мотивації надає можливості свідомого управління власною діяльністю у напрямку оптимального задоволення актуалізованої потреби.

Мотиваційна сфера людини охоплює різні спонуки: потреби, мотиви, цінності, наміри, інтереси і т.д, що активізують та спрямовують її діяльність та поведінку. Потреби розглядають як відчуття відсутності чого-небудь, стан дефіциту безпредметного характеру; внутрішнє напруження, що виступає наслідком бажання щось мати. Це базовий, елементарний, енергетичний рівень що викликає дію, спрямовану на пошук предмета задоволення потреби. Потреби поділяють на первинні, що характеризують людину як біологічний організм, і вторинні (культурні, або вищі), що

відображають її як соціальну істоту; фізіологічні, матеріальні та психосоціальні.

Мотивація складається із конкретних мотивів, як відносно стійких утворень, пов'язаних із предметом потреби [15, с. 6]. Мотиви є більш складними утвореннями ніж потреби; виявляються як усвідомлювані причини вибору дії. Потреба спричиняє активність, а мотив визначає напрямок діяльності на її задоволення. Цінності – це відображення особистісної значущості об'єктів і явищ соціальної дійсності. Вони утворюють систему орієнтацій, елементів внутрішньої структури спрямованості особистості, становлять основу самосвідомості людини. У цінностях виражається смисл людського існування, прагнення до опанування культурно – історичного середовища та суб'єктивне ставлення до власної життєдіяльності. Наміри – це інтенція на предмет, свідомо прийняте рішення досягти певної мети з чітким уявленням засобів і способів дії. Наміри передбачають чіткий план і механізми контролю його реалізації. Інтереси – це стійке, вибіркове та позитивно забарвлене ставлення до предметів дійсності, поєднання мотивації та афекту.

Потреби, мотиви, цінності, наміри, інтереси і т.д. утворюють мотиваційну сферу особистості, яка в структурі психічної організації людини виконує ряд функцій: спонукальну, орієнтаційно – смислову, спрямовальну та внутрішнього контролю [17]. На відміну, наприклад від конкретних мотивів, мотивація виражає сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, що спонукають людину діяти у специфічний, цілеспрямований спосіб. Вона виявляє значення предметів і явищ для життєдіяльності людини, виступає у вигляді складного механізму, завдяки якому мета, засоби та конкретні результати знаходяться у стані конгруентності. У мотивації відображається якість людини як суб'єкта життєдіяльності, здатність до цілеспрямованої активності, передбачуваності та контрольованості.

Мотиваційна сфера людина характеризується: актуальністю, потенційністю, стійкістю, розгорнутістю, змістовністю (конкретні потреби, мотиви, інтереси, цінності і т.д), інтенсифікацію окремих спонук, ієрархічність, динамічність (зміни потреб, мотивів та їх розвиток в умовах онтогенезу); залежністю від внутрішніх (характер, здібності, темперамент, суб'єктивні цінності, локус контролю і т.д) та зовнішніх (ситуативні чинники) детермінант [3; 6; 15].

Активність людини є полімотивованою і спричиняється значною кількістю спонук. Узагальнення наукових даних дає підстави виділити основні групи мотивів [6: 15; 17; 23;]: зовнішні (група широких та вузьких соціальних мотивів матеріальних в тому числі) та внутрішні (презентація «Я», самореалізація, потреба в особистісному зростанні, пізнанні і т.д); екстринсивні (не пов'язані з змістом діяльності: мотиви обов'язку, відповідальності, успіху, уникнення покарання, престижу і т.д) та інтринсивні (особистісні детермінанти діяльності, прагнення її ефективного виконання та вдосконалення).

За предметом діяльності мотивацію поділяють на: учбову, ігрову, професійну і т.д. В залежності від результативності діяльності – на: мотиви досягнення успіху, які розкриваються через категорії «продуктивність», «самоефективність», передбачають застосування ЗУН та не виключають спрямованість на зовнішню атрибуцію успіху у вигляді статусу, авторитету та влади; і запобігання невдачі, що викликана усвідомленням майбутніх неприємностей, пов'язаних з невиконанням діяльності.

Таким чином, мотивація є складним психологічним утворенням змістовно – динамічного та варіативного характеру, що забезпечує активізацію, спрямованість та регуляцію діяльності.

1.2 Характеристика учбової мотивації підлітка як предиктора навчання

Підлітковий вік («adolescence») (11- 15р.) [39] – складний, критичний, але достатньо важливий етап онтогенезу, що знаменує перехід від дитинства до дорослості. Маргінальність періоду, одночасна належність до двох світів (дитинства та дорослості) обумовлює невизначеність внутрішніх позицій, актуалізує потреби у самоствердженні та ідентифікації. Вікова криза, що виникає на фоні розбіжностей між індивідуальними потребами і соціальними вимогами, інтенсифікує процеси самосвідомості та провокує перетворення особистості на всіх рівнях розвитку. Почуття дорослості, як центральне новоутворення віку, обумовлює трансформації у всіх сферах життя; змінюється ставлення до себе, іншого та діяльності, воно стає більш усвідомленим та складно організованим.

Незважаючи на пріоритетність інтимно – особистісного спілкування в цьому віці, учбова діяльність залишається провідною для підлітків [39; 40]. Учбова діяльність підлітка є суспільно значущою і суспільно – корисною, оскільки реалізує процес залучення до суспільства, його норм та цінностей, розвиває здатності до ефективного функціонування в ньому. Її метою виступає оволодіння узагальненими способами учбових дій в ході вирішення учбових завдань. Головна соціальна функція учбової діяльності полягає в тому, що воно забезпечує всебічний та гармонійний розвиток, сприяє засвоєнню знань, формуванню досвіду та компетентностей, необхідних для вирішення актуальних задач суспільства на конкретному культурно – історичному етапі.

І. Булах зауважує, що для підлітка, учбова діяльність є можливістю презентації власної дорослості та задоволеності потреби у самореалізації, як справжнього і повноцінного члена суспільства. Розширюється сфера спілкування, засвоюються нові соціальні ролі, з'являється бажання

проявити себе і приносити користь [4]. Учбова діяльність забезпечує цілісний особистісний розвиток школяра, формується моральна свідомість і система переконань; риси характеру, такі як самостійність, відповідальність, сумлінність, організованість, що мають великого значення для її виконання. Здійснюється потужний вплив на когнітивний розвиток, активізуються структури, що реалізують функції пізнання та розуміння (саморозуміння). Завдяки учінню підліток залучається до культурно – історичного досвіду, засвоює систему знань та способи дій з предметами.

На думку Л. Скуратовського «в підлітковому віці, в порівнянні з молодшим шкільним періодом, змінюється ставлення до учіння. Воно стає більш свідомим та вибіркоким, зростає розуміння його значущості для життя» [35, с. 3]. Відповідно зазнає змін і мотиваційна сфера учіння у змісті якої, на перший план виходять потреби пов'язані із планами на майбутнє (професійна самовизначеність), формування особистісного досвіду, соціальних компетентностей та світоглядних позицій. В порівнянні з попереднім періодом ставлення до учіння стає неоднозначним. У одних підлітків бажання вчитися значно зменшується, оскільки значущими виступають інші цінності, у інших значно зростає. Зростання інтересу до учіння, як правило спостерігається у тих підлітків, для яких знання є індивідуальною цінністю або вони прагнуть мати вищу освіту.

Як зазначає Н. Токарева мотив учіння - це направленість школяра на різні елементи навчання і особистісне ставленням до нього [39]. Це усвідомлена спонука, що відображає готовність школяра включатися в процес учіння. Учбова мотивація підлітка є полідетермінованим утворенням та виявляє залежності із системою відповідних чинників: зовнішніх (освітнє середовище, організація процесу навчання, його складність та доступність, особливості стосунків із вчителями та однокласниками і т.д) та внутрішніх (потреби, цінності, локус контролю,

система домагань і т.д). У своїй структурі вона охоплює систему факторів, потреби, інтереси, цілі, установки і т.д, які детермінують форми та рівні учбової активності школяра. Т. Шаповал зазначає, що у підлітка спостерігається тенденція превалювання соціальних мотивів учіння над пізнавальними [47]. Широкі соціальні мотиви охоплюють питання власної корисності для суспільства, здатності відповідати його вимогам і запитам, бажання гідно презентувати власну особистість. Вузькі соціальні (позиційні) мотиви виражають прагнення у досягненні успіху, статусу, авторитету, матеріальної винагороди і т.д. В центрі мотиваційної сфери підлітка знаходяться мотиви спілкування, бажання мати статус в групі, сприятливі стосунки і т.д. [47] С. Занюк підкреслює роль мотивів, пов'язаних із особистісною презентацією («бути не гіршим за всіх» і т.д) і подальшим життєвим визначенням (вчитися щоб вступити до ВНЗ, мати професію, гідну зарплату); мотиви досягнення успіху (для підтримки «Я» концепції та задоволення потреб віку) та мотиви уникнення невдач (покарання батьків, осуд вчителів, критика однокласників). В. Кириленко наголошує на необхідності формування зрілих соціальних і пізнавальних мотивів: обов'язку перед суспільством, мотивів самоосвіти й самовиховання [14]. Концептуалізація внутрішньої та зовнішньої навчальної мотивації, дає змогу охарактеризувати основні типи навчальних мотивів із погляду базових потреб, які лежать в їх основі. Внутрішня мотивація ґрунтується на задоволенні потреб у пізнанні, розвитку і досягненні та є надійним предиктором навчальних досягнень підлітка; тоді як різні форми мотивації, ґрунтовані на вторинних щодо навчальної діяльності потребах, виявляють неоднозначні паттерни зв'язків з успішністю. Внутрішня мотивація позитивно впливає на інтелектуальну лабільність, сприяє розвитку творчих умінь, не потребує додаткового підкріплення, підвищує самоповагу та задоволення від навчання.

О. Гнатюк підкреслює, що у підлітків при домінуванні зовнішніх мотивів навчальна діяльність виступає засобом задоволення потреб,

непов'язаних із прагненням до пізнання та саморозвитку [7]. Зовнішня мотивація являє собою неоднорідне утворення, що задається двома якісно різними типами навчальних мотивів, одні з яких відповідають задоволенню потреб особистості в самоповазі та повазі з боку інших, а інші є результатом незадоволення базових психологічних потреб в самостійності та самопрезентованості, чинять негативний вплив на інші мотиваційні змінні та безпосередньо на успішність навчання.

У деяких підлітків, особливо раннього віку, мотивація напряду залежить від емоційного забарвлення учіння. Т. Тулупова вважає, що позитивні емоції, які пов'язані з оволодінням новими знаннями, загальною атмосферою навчання та підтримкою стосунків і т.д. (похвала з боку батьків або вчителів, реальні успіхи і т.д), значно підвищують прагнення до учіння [41]. Підлітку подобається як сам процес навчання, так і вся його соціальна атрибутика. Проте, негативні афективні переживання, які спричиняються низькою результативністю або, наприклад конфліктами в освітньому середовищі, суттєво знижують бажання вчитися. Підлітку не подобається, а ні сам процес навчання, а ні його соціально – психологічна сторона. Він демонструє байдужість, не зацікавленість, пасивність; має низький рівень навчальних досягнень та низьку працездатність. Учіння сприймається не як умова особистісного зростання або можливість дізнаватися про щось нове, а як важкий тягар, який нав'язаний ззовні.

Суттєвих перетворень зазнає і внутрішня мотивація, яка породжується потребами у пізнанні, відображає його цінність та безпосередньо пов'язана зі змістом навчання. Л. Кондратенко, Л. Манилова під пізнавальною потребою, як основою внутрішньої мотивації підлітка, розуміють психічний стан, який спонукає знайти нові, раніше невідомі знання та дії [21]. Актуалізація цього стану обумовлюється проблемною ситуацією і бажанням її вирішення. «Чутливість до проблеми» володіє величезною спонукальною силою, змушує активно шукати способи та засоби задоволення спраги до знання [21, с. 94]. Пізнавальні потреби

підлітка активізується у відповідності до закономірностей розвитку, зокрема розширення сфер життєдіяльності і бажання їх дослідити. Вони стають джерелом активності, завдяки чому підліток прагне пізнати світ, опанувати його, а не тільки пристосуватися. Підлітки з розвинутими пізнавальними потребами більш схильні до накопичення знань та поглибленого вивчення декількох предметів; їм властиві такі риси як спостережливість, допитливість, стійкість інтересів; вони проявляють вдумливість, кмітливість, самоконтроль і наполегливість у виконанні завдань.

В. Климчук [17] підкреслює, що в підлітковому віці значних трансформації набуває змістовна сторона мотивів, яка відображає характер самої навчальної діяльності, її усвідомленість, та самостійність. Мотиви стають більш узагальненими та поширюються на декілька предметів. Виявляється наявність особистісного сенсу учіння, що виконує роль його смислоутворювального чинника. Збільшується пізнавальна активність самого учня, спостерігається розгорнутість всіх компонентів навчальної діяльності. Дієвість мотиву, яка значно підвищується в цьому віці, виражає реальний вплив на перебіг і результати учіння [20]. На збільшенні рівня усвідомленості мотивів учіння наголошує Т. Чаусова. Дослідниця вважає, що ця особливість розкривається в прагненні підлітка зрозуміти те, за ради чого він навчається, свої пізнавальні інтереси, обґрунтувати проблеми, що перешкоджають засвоєнню знань, уміннях передбачити результати і т.д [43]. Свідома мотивація включає сформованість внутрішньої позиції школяра як суб'єкта учіння, відображає значущість навчання у відповідності до системи цінностей; збільшує функції контролю в організації учбової діяльності.

Л. Сердюк зауважує, що у підлітка, в порівнянні з попереднім періодом спостерігається збільшення питомої ваги мотиву самостійності учіння [34]. Підліток прагне до самостійного опанування матеріалу, виявляє зацікавленість до пошуково – дослідницької діяльності, виявляє

здатності до самоконтролю і може не потребувати додаткової підтримки з боку дорослого. Н. Токарева підкреслює, що мотивація учіння підлітка стає більш свідомою та ієрархізованою, в ній з'являються різні за значущістю мотиви, впорядкування яких відбувається на основі свідомо поставленої мети [39].

Т. Сватенкова акцентує увагу на багато профільності мотиваційного потенціалу учіння підлітка, виділяючи в ньому: прогресивний (розвиток пізнавальних потреб) – регресивний (розвиток потреб соціальної підтримки), імпульсивний (конфліктність мотивів), експресивний (зовнішня демонстрація бажання вчитись) та сплосчений (бідність мотиваційної сфери) типи [31, с. 103]. Дослідниця виділяє позитивний і негативний мотиваційні профілі [32]. Позитивний мотиваційний профіль, сприяє досягненню високих результатів у навчальній діяльності, характеризується домінуванням у структурі навчальних мотивів інтересу до діяльності, внутрішніх мотивів досягнення, високого рівня самоконтролю та наполегливості. Відповідно негативний профіль, не сприятливо позначається на академічних досягненнях і психологічному благополуччі учнів, характеризується домінуванням зовнішніх форм навчальних мотивів, їх екстернальної регуляції, відчуттям неконтрольованості власних досягнень, знеціненням власних успіхів.

Л. Сердюк наголошує, що найважливішою особливістю мотивів учіння підлітка є збільшення їх стійкості. Це виражається в тому, що той чи інший мотив актуалізується майже постійно в усіх навчальних ситуаціях або в більшості з них. Найбільш стійким мотивом являється інтерес, як відображення значущості та привабливості предметів; учень демонструє зацікавленість та наполегливість, з легкістю береться до справ, незважаючи на вплив несприятливих умов [34]. Проте нерідко у підлітків інтерес може бути імпульсивним, обумовленим емоційною привабливістю ситуації навчання. Він може зменшуватись при зниженні емоційного підкріплення і потребує постійної стимуляції.

Таким чином, мотивація учіння школяра виступає складним психологічним феноменом, що відображає систему як зовнішніх, так і внутрішніх спонук, що обумовлюють спрямованість та результативність учбової діяльності і можливості її контролю. Мотиваційна сфера учня спонукає, скеровує, організовує учня, надає навчальній діяльності особистісний смисл і значущість. Особливості мотиваційної сфери учіння підлітка визначаються закономірностями розвитку, знаходяться у зв'язку із новоутвореннями віку та характеризуються вибірковістю, збільшенням усвідомленості, стійкості, ієрархічності та дієвості. Узагальнення основних характеристик із відповідним їх рівнем дає підстави для виділення позитивного та негативного мотиваційних профілів.

1.3 Психологічні особливості мотивації учбової діяльності підлітків в умовах дистанційного навчання

Як зазначалось раніше, мотивація учіння залежить від різних чинників, зокрема освітнього середовища. У зв'язку із подіями, які останнім часом відбуваються у нашому суспільстві, найбільш оптимальною виявилась дистанційна форма навчання.

Дистанційне навчання відносно недавно було впроваджено в систему сучасної освіти. Його теоретико – методологічними засадами виступають постулати традиційного та програмованого навчання, визначені Н. Краудером, Б. Скінером, Б. Альбрехтом, Д. Кремом та ін..

Дистанційне навчання - форма організації освітнього процесу, спрямована на передачу та засвоєння знань і реалізується специфічними засобами зв'язку та Інтернет - технологіями. М. Смульсон вважає, що дистанційне навчання представляє організацію навчального процесу з використанням спеціальних інформаційних технологій та спрямоване на його вдосконалення [36]. В умовах дистанційного навчання інформаційно-

змістовна схема «вчитель – учбовий матеріал – учень» розкривається у віртуальній формі.

На думку Н. Мирончук, «дистанційне навчання – це цілеспрямовано організований процес взаємодії суб'єктів освіти, що відбувається посередництвом системи різних ІКТ та ресурсів мережі Інтернет для досягнення максимального його ефекту» [26, с.17]. Його реалізація відбувається на достатньо розповсюджених в системі сучасної освіти онлайн платформах: Classroom, ZOOM, а також через сайт закладу освіти, електронну пошту, Viber і т.д.

Дистанційне навчання має ряд переваг, в порівнянні з іншими формами, наприклад традиційним або проблемним навчанням. Воно характеризується доступністю до матеріалу (підручників, словників, тестових завдань), наочністю, гнучкістю та прозорістю учіння, збільшенням обсягу самостійної роботи, зміною форм взаємодії і т.д.; дозволяє працювати в індивідуальному темпі та здобувати альтернативну освіту. Забезпечується можливість самостійно відвідати онлайн бібліотеку та ознайомитись з її ресурсами. За рахунок легкості отримання графічного, відео та іншого матеріалу реалізується принцип наочності навчання, що не втрачає актуальності в підлітковому віці. Сучасні технології та ресурси мережі Інтернет дозволяють підтримувати постійний зв'язок із вчителем, що робить освіту безперервною та доступною для всіх. Застосування сучасних інформаційних технологій, сприяє підвищенню цифрової грамотності та інтернет-етикету, що особливо актуально у XXI столітті; не прив'язує до географічного місця розташування обох сторін освітнього процесу.

Серед його недоліків слід зазначити про незадоволення комунікативних потреб у безпосередньому емоційному контакті з однолітками, відсутність можливості активного проведення часу в групі. Обмеженість безпосереднього спілкування негативно впливає на процеси

ідентифікації та самовизначення, ускладнює формування необхідних соціальних навичок.

Дистанційне навчання впливає на всі сторони учіння, мотивацію в тому числі. О. Чугай підкреслює що мотивація учіння в умовах дистанційного навчання залежить від рівня розвитку пізнавальних потреб учня, здатності планувати та виділяти час на навчання, сформованості учбових дій, здатності розуміти навчальний матеріал, організованості, самодисципліни, можливості взаємодії з іншими учасниками дистанційного навчання [44]. Посилення кожного з перелічених чинників призводить до значного підвищення загальної учбової мотивації підлітків, що допомагає їм успішно здійснювати навчальну діяльність навіть в дистанційних умовах.

В дослідженнях Т. Сватенкової та ін. зазначається, що в умовах дистанційного навчання знижується соціальна мотивація, потреба у спілкуванні з однокласниками та безпосередня взаємодія з учителем, з'являються труднощі в розподілі часу (чергування навчальної діяльності та дозвілля), ускладнюється процес формування практичних навичок і т.д., що знижує прагнення до навчання. Відсутність майданчика для демонстрації умінь, обмеженість безпосереднього контакту з учителем негативно впливають на мотивацію самостійної роботи та подальшу актуалізацію знань у практичній діяльності [31]. В умовах дистанційного навчання підліток, як правило, ізольований і мотиваційний чинник, що формується в процесі взаємодії або конкуренції з іншими учнями, відсутній. Йому може також не вистачати підтримки педагога, який своєю присутністю міг би мотивувати, підтримувати, задовольняти пізнавальні потреби й допомагати розв'язувати завдання.

М. Смульсон зазначає про появу труднощів у самоорганізації та саморефлексії, тобто в розумінні свого ставлення до учіння під час онлайн навчання. [36]. Дистанційне навчання вимагає високого рівня самомотивації та дисципліни, оскільки учні переважно самостійно

виконують завдання. Відчуття втрати контролю над процесом учіння, дотримання дедлайнів і графіка може бути складним, особливо для підлітків з нерозвинутими регулятивними здібностями, і також знижувати мотивацію учіння. Результати емпіричного дослідження, проведеного Т. Сватенковою засвідчують значне зниження пізнавальної активності та інтересу серед учнів, домінування байдужості та мотивації уникнення невдач у порівнянні з бажанням досягти успіху в умовах онлайн навчання[31].

Натомість в дослідженнях І. Мартинюк фіксується позитивний вплив дистанційної освіти на мотивацію учіння, зокрема мова йдеться про мотиви самоосвіти і пошуку інформації [25]. Очевидно це стосується підлітків із розвинутими інтелектуальними здібностями та пізнавальними потребами.

Таким чином, можна зазначити, що дистанційне навчання неоднозначно впливає на мотивацію учіння підлітка. Загалом, воно може створювати необхідні передумови для розвитку внутрішньої мотивації, оскільки сприяє самостійній пошуково – дослідницькій діяльності, збільшенню інтересу до пізнання, дозволяє працювати в індивідуальному темпі і т.д. Підлітки отримують задоволення від процесу навчання, розширюється система засвоєних знань, розвиваються когнітивні уміння та здібності, що позитивно впливає на результативність учбової діяльності. Проте, є й інші особливості, які виявляються у зниженні соціально опосередкованої мотивації, мотивів спілкування і досягнення, збільшенні мотивації уникненні невдач. Визначенню провідного мотиваційного профілю підлітка в умовах дистанційного навчання присвячена емпірична частина дослідження.

Зниження загального інтересу до навчання, пізнавальної активності в умовах онлайн освіти ініціюють необхідність визначення психологічних умов, спрямованих на підвищення мотивації учіння саме під час дистанційного навчання. Мотивація учіння є важливою складовою освіти,

утворюється системою різних спонук, дієвість яких тісно пов'язана з особистісним значенням учіння, а також умовами, в яких воно відбувається. Важливо сформувати мотиви, які нададуть навчанню ціннісно-сислового спрямування і забезпечать надалі успішне оволодіння учнями знаннями, вміннями та навичками учбової діяльності.

Психологічна інтервенція з метою впливу на мотиваційну сферу підлітка повинна враховувати його індивідуально-типологічні особливості (характер, темперамент, задатки та здібності; рівень розвитку інтелектуальних умінь та пізнавальних процесів; сферу спрямованості: потреби, цінності, прагнення, рівень домагань, інтернально – екстернальний тип атрибуції і т.д).

Враховуючи психологічні особливості конкретного учня, необхідно орієнтуватись на зону найближчого розвитку і здатності до навчання; визначати оптимальні предметні напрямки до яких він проявляє інтерес, незважаючи на зовні незначні досягнення та домагається більшого успіху, ніж в інших сферах. Крім того, в підлітковому віці з'являється потреба в структуруванні майбутнього, ступінь вираженості якої, є показником соціальної та особистісної зрілості. У зв'язку з цим, потрібно всіляко стимулювати цю потребу, підкреслюючи роль знань для подальшої життєвої перспективи. Усвідомлення того, що навчання та його результати є важливими кроками на життєвому шляху, сприятиме результативності учіння та більш відповідальному ставленню до нього.

Великого значення у стимуляції мотивації учіння підлітка є створення ефективного освітнього онлайн середовища. Результативність дистанційного навчання визначається використанням технологій, які лежать в основі онлайн курсів, і дають можливість засвоїти необхідні знання, розвинути вміння та навички [37]. Інформаційні об'єкти мають містити максимально можливу кількість засобів самоактивізації. Вони повинні бути цікавими, різноманітними, породжувати прагнення діяти творчо та самостійно. Зміст учбового матеріалу повинен містити частку

проблемності, щоб стимулювати пізнавальний інтерес до предмету, бажання його дослідити; бути емоційно забарвленим та активізувати позитивне ставлення до нього. Учбовий матеріал повинен бути різноманітним, відповідати віковим особливостям підлітка та рівню інтелектуального розвитку, сприяти допитливості та жаги до знань.

Не менш ефективним, на нашу думку, може бути чергування різних за ступенем навантаженості інформаційних блоків (наприклад легкого і складного), а також різних форм роботи (перегляд відеоматеріалу повинен чергуватися із прослуховуванням пояснення вчителя, вирішення нестандартних завдань або завдання із захопливим сюжетом поєднуватися із традиційним матеріалом, самостійна робота із групою) [38]. Корисним, на наш погляд, буде впровадження асинхронного онлайн навчання, коли учнів розподілити за різними видами роботи (одна група слухає пояснення а інша виконує самостійну роботу).

Оскільки в умовах дистанційного навчання знижується соціальна мотивація важливо застосовувати колективні форми учбової діяльності, наприклад роботу в групах або, якомога частіше використовувати обговорювання проблемної ситуації.

Важливого значення для стимуляції внутрішньої мотивації має успішність школяра, особливо для підлітка. У зв'язку з цим результати навчання мають відповідати потребам учня і бути значущими для нього. Вчителю необхідно відзначати успіхи учня, показуючи його прогрес; наголошувати на позитивних зрушеннях в системі засвоєних знань; оцінювати його за особистими досягненнями і темпом розвитку і не порівнювати з іншими школярами. В такому випадку з'являється задоволення від виконання роботи і виникає бажання випробувати ситуацію успіху ще раз. Виникає інтерес до навчання, позитивне ставлення до нього. Забезпечення гуманних стосунків між учителем і учнем також є важливим аспектом стимуляції мотивації підлітків.

Зазначені умови, повністю не вирішують проблеми, проте значно розширюють уявлення про можливі напрямки роботи шкільного психолога в контексті розвитку мотивації учіння в підлітковому віці в умовах дистанційного навчання.

Висновки до розділу I

В результаті проведеного теоретичного аналізу було встановлено, що мотивація є складним психологічним утворенням змістовно – динамічного та варіативного характеру, що спонукає суб'єкта до активності; забезпечує спрямованість та регуляцію діяльності і сприяє результативності у досягненні мети. Мотивація є полідетермінованим утворенням, що функціонує під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників та вирізняється віковою специфікою.

В підлітковому віці мотивація учіння виступає основним і надійним предиктором досягнення успішності у навчанні; обумовлює спрямованість процесу засвоєння знань його результативність та можливості внутрішнього контролю. Мотиваційна сфера підлітка спонукає, скеровує, організовує учня, надає навчальній діяльності особистісний смисл і значущість. Особливості мотиваційної сфери учіння підлітка визначаються закономірностями розвитку, знаходяться у зв'язку із новоутвореннями віку та характеризуються вибірковістю, збільшенням питомої ваги внутрішніх спонук, усвідомленості, стійкості, ієрархічності та дієвості, в порівнянні із попереднім етапом. Узагальнення основних характеристик із відповідним рівнем їх індивідуальної представленості дає підстави для виділення різних мотиваційних профілів: з перевагою зовнішньої або внутрішньої спрямованості.

Мотивація учбової діяльності залежить від форми організації освітнього процесу. В умовах дистанційного навчання спостерігається неоднозначний вплив на мотивацію учіння підлітка. З одного боку, онлайн освіта може створювати необхідні передумови для розвитку внутрішньої

мотивації, стимулювати пізнавальні потреби, сприяти самостійній пошуково – дослідницькій діяльності та збільшувати інтерес до знань. З іншого, навпаки, спостерігається зменшення прагнення до учіння за рахунок зниження соціально опосередкованої мотивації, мотивів спілкування і досягнення, збільшення ігрової мотивації та уникнення невдач.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЇ УЧБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

2.1. Організація, процедура і результати діагностичного дослідження проблеми мотивації підлітків в умовах дистанційного навчання

На основі результатів теоретичного дослідження було визначено мету та етапи організації емпіричного дослідження проблеми мотивації учбової діяльності підлітків в умовах дистанційного навчання. Метою емпіричної частини дослідження була оцінка та аналіз проблеми мотивації учбової діяльності підлітків у контексті дистанційного навчання для подальшої розробки ефективних стратегій підвищення мотивації та успішності навчання здобувачів освіти.

Процес емпіричного дослідження було організовано у три взаємопов'язані етапи. Метою діагностичного етапу дослідження було визначення поточного рівня мотивації учбової діяльності підлітків та ідентифікація основних проблем і факторів, які впливають на мотивацію в умовах дистанційного навчання.

На цьому етапі реалізовувались ряд завдань: 1) розробка і вибір інструментів діагностики (підбір відповідних психодіагностичних методик); 2) збір інформації про рівень мотивації та ставлення до навчання підлітків; 3) первинний аналіз зібраних даних для виявлення типових та індивідуальних мотиваційних тенденцій учбової діяльності підлітків під час дистанційного навчання.

Метою другого інтерпретаційного етапу роботи була якісно - кількісна оцінка отриманих даних, виявлення причинно - наслідкових зв'язків та формулювання основних тенденцій і проблем у мотивації

учбової діяльності здобувачів освіти підліткового віку. Даний етап передбачав вирішення ряду завдань:

- 1) інтерпретація даних (аналіз як зовнішніх (соціально-психологічне середовище, технічні аспекти дистанційного навчання), так і внутрішніх (особистісні особливості, емоційний стан та ін.) факторів;
- 2) встановлення зв'язків між різними аспектами мотивації та їх впливом на учбову діяльність підлітків;
- 3) формулювання припущення про причини зниження мотивації та потенційні шляхи її підвищення для дітей підліткового віку.

Третій етап емпіричного дослідження передбачав розробку і опис корекційно - розвивальної програми підвищення учбової мотивації підлітків в рамках змішаної форми навчання.

Для вибору методів організації наукового дослідження була задіяна класична в психологічній науці диференціація [48]. Пріоритетним став метод порівняльного аналізу даних, що включає оцінювання та аналіз результатів вивчення конкретного психічного феномену у вибірках, що складаються з різних груп (за віковими, соціальними, соціокультурними критеріями). Перевагою цього підходу є те, що він допомагає виявити розходження у проявах досліджуваного явища та встановити закономірності його еволюції. Емпірична група методів задіяних в емпіричному дослідженні була обрана у відповідності до класифікації Р. Кеттелла [42] і представлена Т-даними (отриманими через роботу з тестами).

Емпіричною базою де проводилась основна частина дослідження була Криворізька гімназія № 16. У якості респондентів були представлені здобувачі освіти паралелі 9-х класів (9-А кл. і 9-Б кл.). Віковий діапазон підлітків охопив представників 13-14 років. Загальна вибірка була складена з 52 учнів підліткового віку.

Для проведення діагностичного дослідження були обрані методики:

- 1) Опитувальник для вивчення учбової мотивації учнів основної школи (М.

Лук'янової та Н. Калініної) в адаптації Л. Манилової [28]; 2) Опитувальник Т. Елерса для вивчення мотивації досягнення успіху [10]; 3) Методика «Спрямованість на отримання знань» (Є. Ільїн, Н. Курдюкова) [10]. Для обробки отриманих даних у результаті проведеного діагностичного дослідження було задіяно методи математичної статистики із використанням програми IBM SPSS statistic, що були використані для проведення кореляційного аналізу цифрових даних [1].

Методика «Спрямованість на отримання знань» розроблена Є. Ільїним та Н. Курдюковою була використана в якості психологічного інструменту для оцінки мотивації навчання, зокрема інтересу та орієнтації особистості на здобуття знань. Методика дозволяє визначити, наскільки здобувачі освіти зацікавлені в навчанні та наскільки вони прагнуть до глибшого розуміння матеріалу, як альтернативу до отримання хороших оцінок чи виконання зовнішніх вимог. Ця методика включає ряд тверджень, на які респондентам пропонується відповісти, вказуючи свою ступінь згоди або незгоди. Відповіді аналізуються для визначення загальної спрямованості особистості на навчання та отримання знань [10].

Опитувальник Т. Елерса було використано в емпіричному дослідженні для вивчення мотивації досягнення успіху. Він є психологічним інструментом, який призначений для оцінки того, наскільки особистість прагне до успіху та як вона реагує на виклики, конкуренцію та можливості своїх перспектив. Цей опитувальник допомагає виявити, що мотивує здобувачів освіти до діяльності та досягнення високих результатів у навчанні. Методика складається з низки тверджень, які відображають різні аспекти мотивації до успіху, включаючи амбіції, спрямованість на досягнення цілей, бажання перевершувати інших, ставлення до ризику та відчуття власної компетентності. Респондентам пропонується оцінити ступінь своєї згоди з кожним твердженням, що дозволяє отримати загальну картину їхньої мотивації до успіху [10].

Наступною задіяною у емпіричному дослідженні методикою був опитувальник для вивчення мотивації учнів основної школи М. Лук'янової, Н. Калініної в адаптації Л. Манилової. Цей опитувальник допомагає виявити, що спонукає учнів до навчання, які цілі вони ставлять перед собою, та як вони ставляться до освітнього процесу. Методика включає ряд тверджень, які охоплюють різні мотиваційні орієнтири, такі як навчальний мотив (інтерес до здобуття знань), соціальний мотив (бажання спілкуватися та бути частиною групи), позиційний мотив (прагнення досягти високого статусу), оцінювальний мотив (орієнтація на отримання хороших оцінок), ігровий мотив (сприйняття навчання як гри) та зовнішній мотив (вплив зовнішніх обставин та вимог) [28].

У відповідності до рівнів навчальної успішності підлітків, що був визначений за допомогою аналізу минулорічних і поточних оцінок здобувачів освіти всі задіяні у дослідженні дев'ятикласники були поділені на три групи:

- 1) здобувачі освіти з високим рівнем навчальної успішності (5 учнів, 9,7 %);
- 2) здобувачі освіти з достатнім рівнем навчальної успішності (21 учень, 40,3 %);
- 3) здобувачі освіти з середнім рівнем навчальної успішності (26 учня, 50 %).

Група учнів з низьким рівнем навчальної успішності не була виділена.

На першому етапі інтерпретаційної частини дослідження нами були проаналізовані статистичні дані про рівень мотивації до навчання серед підлітків в умовах дистанційної освіти за методикою Є. Ільїна, Н. Курдюкової (табл. 2.1.1.)

**Рівні спрямованості до отримання знань на загальній вибірці підлітків
(за методикою Є. Ільїна, Н. Курдюкової)**

Рівень спрямованості до отримання знань	Кількість здобувачів освіти задіяних у дослідженні (N = 52)	Результати по підрахунку відсоткового співвідношення (N = 100 %)
Низький рівень	22	42,3 %
Середній рівень	24	46,2 %
Високий рівень	6	11,5 %

Відповідно до отриманих результатів було встановлено, що 42,3 % підлітків мають низький рівень мотивації учіння. Припускаємо, що це може бути пов'язано з різними факторами, зокрема, з відсутністю особистісного контакту з вчителями, відчуттям ізоляції від однокласників, а також можливими проблемами з самоорганізацією та доступом до необхідних ресурсів для навчання. Імовірно, для таких учнів характерним є низький рівень інтересу до знань, несистематичність підготовки до уроків, низька пізнавальна активність. Навчальна діяльність для них має невелику значущість і скоріше здійснюється не самостійно і за примусом.

Найбільша група учнів, 46,2 %, має середній рівень мотивації, що може вказувати на те, що хоча більшість учнів здатні підтримувати певний інтерес до навчання, вони все ще потребують додаткових стимулів для підвищення своєї зацікавленості та активності. Навчально-пізнавальний мотив може бути не стійким і недостатньо сформованим, учні поживаються тоді, коли матеріал є цікавим, включаються у роботу тоді, коли впевнені в її успішності. Для таких учнів важливо забезпечити більш ефективну взаємодію з вчителями, що зможе позитивно вплинути на розвиток їх мотиваційно-потребової сфери.

Високий рівень мотивації виявлено лише у 11,5 % підлітків. Припускаємо, що у цих учнів достатньо розвиненим є пізнавальний мотив навчання, що свідчить про спрямованість підлітків саме на оволодіння

новими знаннями, навчальними вміннями, цікавими фактами та явищами. Вони, зазвичай, демонструють зацікавленість до учбових предметів, їм подобається сам процес отримання знань; систематично готуються до уроків проявляють інтерес до пошуково – дослідницької діяльності; виявляють інтерес до залежностей, причинно-наслідкових зв'язків, до їх самостійного встановлення, до глибоких теоретичних проблем, творчої діяльності і т.д. Загалом, ці дані підкреслюють необхідність уважного ставлення до індивідуальних особливостей кожного учня та адаптації до навчального процесу, щоб покращити учбову мотивацію і забезпечити ефективність дистанційного навчання.

Для більш глибокої оцінки даних ми здійснили аналіз між шкалою «спрямованість на отримання знань» та рівнем навчальних досягнень (рис. 2.1.1.).

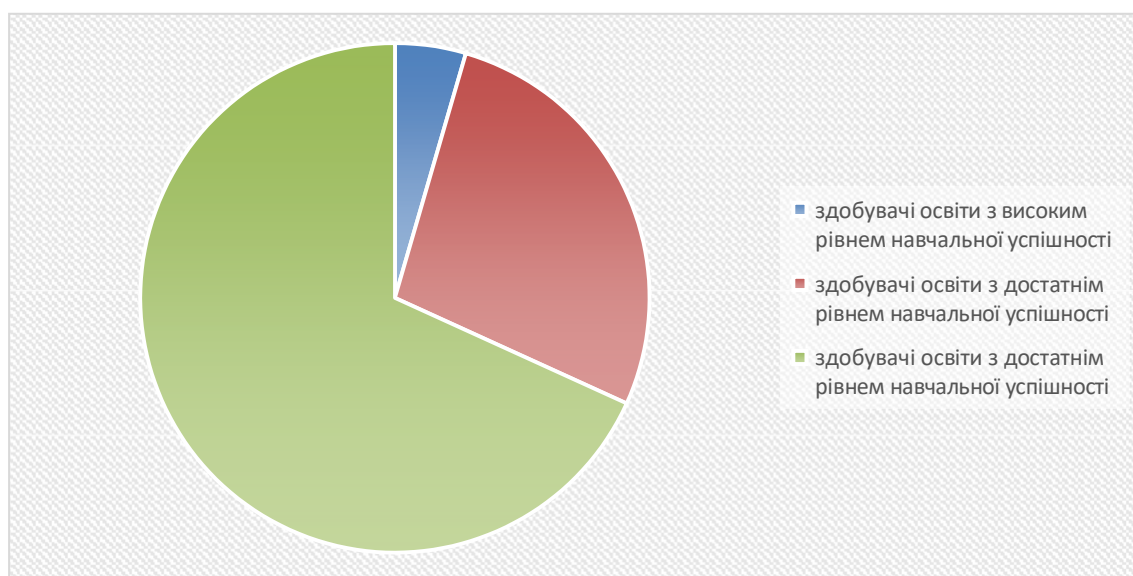

Рис.2.1.1. Розподіл учнів за рівнями навчальної успішності

Кількісно-якісний аналіз статистичних даних показав, що один учень (4,5 %) від вибірки здобувачів освіти з високим рівнем навчальної успішності має низьку мотивацію, що може свідчити про певні внутрішні чи зовнішні бар'єри, які заважають йому повністю реалізувати свій потенціал учіння.

Здобувачі освіти з достатнім рівнем навчальної успішності (27,3 %), в принципі демонструють спрямованість на знання, розуміють їх цінність і важливість, але можуть проявляти несистематичність в їх отриманні, або не достатню зацікавленість та наполегливість. Це може вказувати на необхідність застосування у роботі вчителів більш інтерактивних методів навчання, які могли б підвищити зацікавленість та мотивацію підлітків в умовах змішаної освіти. Характерним є те, що найбільша частина учнів з низькими навчальними досягненнями має і низьку мотивацію (68,2 %), що підкреслює наявність взаємозв'язку між цими змінними. Відсутність мотивації у цих учнів може бути зумовлена багатьма факторами, включаючи труднощі з освоєнням матеріалу, відчуття невдачі, або недостатністю підтримки з боку освітнього середовища, що зазнало трансформацій в умовах дистанційного навчання.

У цілому, отримані статистичні дані свідчать про тісний зв'язок між навчальними досягненнями та мотивацією підлітків. Припускаємо, що для підвищення учбової успішності важливо не лише зосередитися на академічних знаннях, а й використовувати весь арсенал методів організації та здійснення навчальної діяльності: словесні, наочні та практичні методи, репродуктивні та пошукові, індуктивні та дедуктивні, методи самостійної роботи; створення умов для успішного засвоєння матеріалу (сприятливий психологічний клімат у класі), що стимулюють інтерес до учіння.

На другому етапі кількісно-якісної оцінки даних діагностичного дослідження було проаналізовано параметри отримані за опитувальником Т. Елерса, що був задіяний у роботі для вивчення мотивації досягнення успіху серед підлітків, що навчаються в дистанційному форматі (табл.2.1.2).

**Рівні мотивації до успіху на загальній вибірці підлітків (за методикою
Т. Елерса)**

Рівень мотивації досягнення успіху	Кількість здобувачів освіти задіяних у дослідженні (N = 52)	Результати по підрахунку відсоткового співвідношення (N = 100 %)
Низький рівень	10	19,3 %
Середній рівень	17	32,7 %
Високий рівень	25	48 %
Дуже високий рівень	0	0 %

Кількісно-якісний аналіз отриманих даних показав, що з 52 учнів, 19,3 % підлітків мають низький рівень мотивації до успіху, що може вказувати на виклики, які вони зазнають у дистанційному навчанні, такі як ізоляція, труднощі з самодисципліною та ін. Однак, відмітимо, що цей показник є доволі низьким, що є прямим свідченням того, що дистанційний формат навчання не знизив загального налаштування здобувачів освіти на результативність учіння. Мета навчання цих підлітків полягає не в тому, щоб досягти успіху, а в тому, щоб уникнути невдач, помилок і поганих оцінок. Зазвичай вони бояться критики, прагнуть уникнути неприємностей з боку вчителів, батьків та однокласників. Будь-які складнощі у навчанні викликають негативні емоції.

Середній рівень мотивації досягнення успіху виявлено у 32,7 % учнів, що може говорити про певну невизначеність у прагненнях до успіху або запобігання невдачі. У більшості випадків підлітки середнього рівня ставлять перед собою оптимальну мету, активно долучаються до її реалізації, обирають необхідні для її досягнення засоби. Сам процес учбової діяльності в даному випадку викликає у них переважно позитивні емоції.

Показовим для нашого дослідження є те, що майже половина учнів (48 %) має високий рівень мотивації до успіху, що демонструє їх здатність

знаходити внутрішні ресурси для зосередження на досягненні результату, навіть у несталих умовах сьогодення. Ці школярі, зазвичай, є активними та наполегливими, чітко уявляють результат до якого прагнуть, імовірно є сміливими та не бояться критики та труднощів. Для них характерні орієнтація на досягнення успіху, завоювання соціального статусу, прагнення отримати гарну оцінку або схвалення з боку вчителя. Таким учням властиві мотиви обов'язку, самоствердження, особистого благополуччя, уникнення неприємностей і т.д.

Ці дані вказують на необхідність глибшого розуміння того, як дистанційне навчання впливає на учбову мотивацію. Для підтримки учнів із різними рівнями мотивації важливо забезпечити їм індивідуальну підтримку, активно використовувати інтерактивні методи навчання, та створювати сприятливе середовище, щоб кожен учень міг розвиватися і досягати успіху незалежно від обставин. Показовим є те, що аналіз даних по групам дав можливість побачити, що відсоток підлітків з низьким рівнем мотивації успіху є характерним тільки для учнів з середнім рівнем навчальних досягнень, що вказує на прямий зв'язок між цими двом параметрами.

Порівнюючи результати двох описаних вище діагностичних методик, можемо припустити, що дистанційний формат навчання може негативно впливати на навчальну мотивацію підлітків, зменшуючи їхній інтерес до отримання глибоких знань через відсутність безпосередньої взаємодії та структурованого навчального середовища, але водночас, цей формат роботи відкриває перед підлітками простір для мотивації до успіху, надаючи учням більше автономії та можливостей для самостійного контролю своєї діяльності та життєвих виборів. Це створює унікальні виклики та можливості для освітніх систем у підтримці та розвитку різних аспектів учнівської мотивації.

Дослідження учбової мотивації підлітків за опитувальником М. Лук'янової, Н. Калініної дало можливість визначити напрямки мотивації

здобувачів освіти підліткового віку в умовах дистанційного навчання (табл. 2.1.3.). Переважання навчального мотиву, який прослідковується у 9,6 % підлітків вказує на їх інтерес до навчання та здобуття знань, виступає реалізацією пізнавальної потреби. Учні, що належать до цієї групи проявляють активність, ініціативність, демонструють зрілість і розгорнутість всіх компонентів навчальної діяльності; їм подобається міркувати, долати перешкоди в процесі розв'язування задач, тобто їх захоплює сам процес навчання, а не лише одержувані результати. При цьому, соціальний мотив (21,2 %) є порівняно вищим, що відповідає віковим особливостям підлітків, які цінують соціальні аспекти навчання, зокрема взаємодію з однокласниками, хоча ця взаємодія може бути суттєво обмежена в умовах дистанційної освіти. Для цих учнів саме знання не виступає метою навчання, а може бути спричинено потребою отримання гарної оцінки, похвали, визнання товаришів і т.д. До соціальних мотивів також належать мотиви обов'язку і відповідальності, розуміння соціальної значущості навчання. У школярів із провідними соціальними мотивами присутнє прагнення зайняти певну соціальну позицію, орієнтація на взаємини з іншими людьми, товаришами.

Таблиця 2.1.3.

**Напрямки мотивації підлітків за опитувальником М. Лук'янової,
Н. Калініної**

Напрямок мотивації	Кількість здобувачів освіти задіяних у дослідженні (N = 52)	Результати по підрахунку відсоткового співвідношення (N = 100 %)
Навчальний мотив	5	9,6 %
Соціальний мотив	11	21,2 %
Позиційний мотив	5	9,6 %
Оцінювальний мотив	5	9,6 %
Ігровий мотив	22	42,4 %
Зовнішній мотив	4	7,6 %

Більш детально описані статистичні дані представлені на рис. 2.1.2. Позиційний та оцінювальний мотиви (обидва по 9,6 %) показують, що лише невелика частина учнів мотивована бажанням зайняти високе положення серед однолітків та отримувати високі оцінки. Зовнішній мотив (7,6 %) є найнижчим, що може свідчити про відносно низьку впливовість зовнішніх чинників (наприклад, батьківський тиск, шкільні вимоги та ін.) на мотивацію учнів у дистанційному навчанні.

Найбільш вираженим у підлітків став ігровий мотив (42, 4%), який явно домінує над іншими і вказує на значну зацікавленість учнів в ігрових елементах навчання. Ігровий мотив відображає не достатньо зрілу позицію школяра, може характеризувати прагнення підлітків до такого навчання, яке супроводжується задоволенням та іншими позитивними емоціями. Можливо, це відображає потребу учнів знайти більше захоплюючі та неформальні способи взаємодії, що стає особливо актуальним у дистанційному форматі. Через ігровий мотив імовірно виражається потреба у емоційній забарвленості учіння, прагнення підлітків у збільшенні зацікавленості, інтересу та задоволеності від учіння. У цілому, отримані статистичні дані вказують на те, що дистанційний формат навчання може сприяти зростанню ігрової та соціальної мотивації, в той час як більш традиційні мотиви, такі як навчальний та зовнішній, можуть зазнавати спаду. Це вимагає осмисленого підходу до дистанційного навчання, щоб краще відповідати потребам та інтересам підлітків, які мають по іншому залучатися до процесу навчання.

Домінування ігрової мотивації в структурі учіння може свідчити про прагнення підлітка до нових вражень, виявляє необхідність стимуляції пізнавального інтересу в більш цікавих, емоційно забарвлених формах. Це, в свою чергу, підкреслює роль і значення використання різноманітних форм і методів організації онлайн освіти, які б сприяли підвищенню інтересу підлітків до навчання.

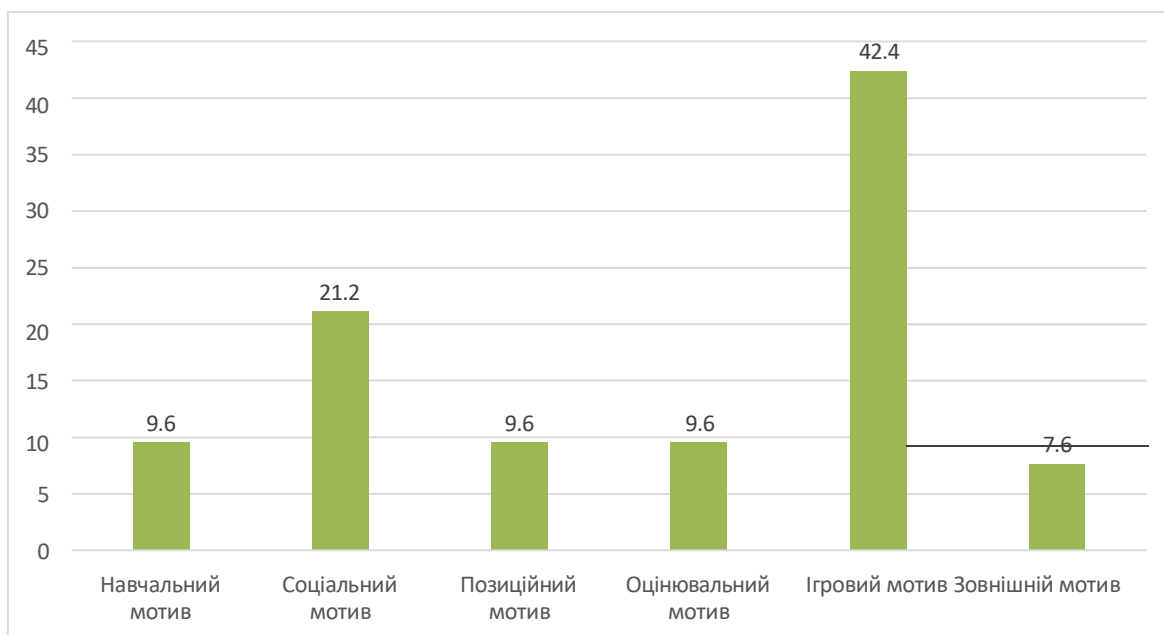

Рис.2.1.2 Мотиваційні тенденції підлітків за опитувальником

М. Лук'янової, Н. Калініної

Для визначення значимих кореляційних зв'язків між шкалами задіяних у емпіричному дослідженні був здійснений кореляційний аналіз, який є статистичним методом для визначення сили та напрямку взаємозв'язку між наявними змінними. У нашому дослідженні ми використали кореляційний аналіз Пірсона, де коефіцієнт кореляції варіюється від -1 до +1, де +1 означає позитивну кореляцію, -1 означає негативну кореляцію, а 0 означає відсутність кореляції.

У контексті дослідження учбової мотивації підлітків під час дистанційного навчання ми отримали результати, де було зафіксовано помірні і високі кореляції між рядом шкал задіяних у дослідженні методик. Зокрема, помірна позитивна кореляція ($r = 0,564$) є наявною між шкалою «низький рівень мотивації до отримання знань» і шкалою «низький рівень мотивації до успіху». Ці дані можна інтерпретувати як такі, де підлітки, що мають низький рівень мотивації до навчання, схильні виявляти і низький рівень мотивації до успіху. Це може бути пов'язано з тим, що відсутність бажання вчитися і досягати хороших результатів може бути викликана

схожими факторами, такими як загальна демотивація або негативний вплив навчального середовища.

Сильний позитивний кореляційний зв'язок ($r = 0,641$) було зафіксовано між високим рівнем мотивації до успіху і соціальними мотивами. Це може означати, що підлітки, які прагнуть до успіху, також схильні мати виражений соціальний мотив. Вони можуть бачити успіх як засіб поліпшення свого статусу серед однолітків або як спосіб отримання соціального визнання.

Показовим для нашого дослідження була наявність сильної позитивної кореляції ($r = 0,581$) між шкалою «високий рівень мотивації до успіху» і шкалою «високий рівень мотивації до отримання знань». На основі цієї кореляції можемо припустити, що підлітки, які прагнуть до успіху, схильні також виявляти значний інтерес до навчання та здобуття нових знань. Це підкреслює, що успіх і бажання вчитися часто йдуть паралельно один з одним, а відповідно, для підвищення мотивації підлітків в умовах дистанційного навчання потрібно створювати ситуації успіху і усіляко стимулювати здобувачів освіти до прагнення успіху у навчанні.

Помірний кореляційний зв'язок ($r = 0,482$) було зафіксовано між навчальними мотивами і високим рівнем мотивації до отримання знань. Логічним висновком є те, що мотивація до навчання тісно пов'язана з бажанням отримувати знання, а отже підлітки, які мотивовані до навчання, ймовірно, цінують знання та прагнуть їх здобути.

Результати кореляційного аналізу дають можливість зробити висновок, що наявність сильних кореляцій між високим рівнем мотивації до успіху та соціальними та навчальними мотивами підкреслюють важливість соціального визнання та особистісного зростання для підлітків. Помірні кореляції між низькими рівнями мотивації до успіху та навчання свідчать про те, що демотивація в одній сфері може впливати на іншу. Загальна канва кореляційних зв'язків вказує на те, що для підвищення мотивації до навчання у підлітків в умовах дистанційного навчання

важливо звертати увагу не тільки на академічні аспекти, а й на соціальні та емоційні потреби учнів.

2.2. Корекційно-розвивальна програма підвищення учбової мотивації учнів підліткового віку в умовах змішаної форми навчання

Мета розробки корекційно-розвивальної програми полягає у підвищенні учбової мотивації учнів підліткового віку в рамках дистанційного навчання. До основних завдань програми відносяться наступні позиції:

- 1) допомогти підліткам знайти інструменти та стратегії для підвищення мотивації та зацікавленості у навчанні в онлайн форматі;
- 2) формувати у здобувачів освіти навички саморегуляції, самостійності та відповідальності за процес свого навчання. Очікуваними результатами впровадження програми є розвиток внутрішньої мотивації підлітків, критичного мислення та навичок ефективної самоорганізації при роботі в онлайн-форматі, щоб вони могли успішно адаптуватися та досягати академічного прогресу в умовах дистанційного навчання.

При плануванні тренінгової програми з підлітками було зроблено основний акцент на їх вікових та індивідуальних особливостях розвитку, а також їх інтересах та потребах. Серед основних позицій, які були враховані при плануванні тренінгових занять можна виділити наступні:

- 1) інтерактивність (підлітки краще реагують на активні форми навчання, зокрема рольові ігри, дискусії, проекти, інтерактивні вправи тощо) та залучення до групової роботи, яка сприяє розвитку комунікативних навичок та дозволяє учасникам відчувати підтримку однолітків;
- 2) візуалізація та медіа (використання відео, інфографіки, карток та інших візуальних засобів допомагало утримувати увагу підлітків та давало

можливість пояснювати складні поняття; використання смартфонів, комп'ютерів та інших гаджетів);

3) відповідність інтересам (теми та матеріали були актуальними та цікавими для підліткової аудиторії, відображали їх досвід та інтереси);

4) створення безпечного простору (побудова взаємоповаги між тренером та учасниками, а також між самими підлітками; забезпечення атмосфери довіри та конфіденційності, що провокувало до відкритого обговорення особистих тем;

5) емоційна підтримка (заохочення та підтримка у процесі роботи тренінгової групи).

Корекційно-тренінгова програма відповідала критерію практичної спрямованості, що включало використання практичних завдань, які можуть бути застосовані в реальному житті, що допомагало підліткам бачити цінність навчання. Заняття програми спряли заохоченню підлітків до самоаналізу та рефлексії з метою осмислення навчального процесу у форматі дистанційного навчання. У процесі роботи з підлітками доводилось постійно адаптуватися до змінних потреб та реакцій аудиторії, щоб забезпечити ефективний та мотивуючий навчальний досвід для здобувачів освіти підліткового віку.

Корекційно-розвивальна тренінгова програма підвищення учбової мотивації підлітків в умовах дистанційного навчання

Заняття 1. Введення в програму

Тема тренінгу «Знайомство з програмою та учасниками»

Мета тренінгу: створити комфортне середовище для обговорення та подальшої співпраці.

Завдання тренінгу: обговорити очікування та цілі кожного учасника; встановити правила та норми спільної роботи.

Основні вправи: «Лідери ідеї» (кожен учасник ділиться своїми очікуваннями); «Дерево мотивації» (визначення особистих мотиваційних факторів)

Заняття 2. Розуміння мотивації

Тема тренінгу «Що таке мотивація та її типи»

Мета тренінгу: ознайомити учнів з основами мотивації та її роллю у навчанні.

Завдання тренінгу: обговорити різні типи мотивації; ідентифікувати особисті мотиватори та демотиватори.

Основні вправи: «Мотиваційний колаж» (створення візуалізації особистих мотиваторів); анкета «Мої мотиватори».

Заняття 3. Цілепокладання

Тема тренінгу «Встановлення цілей та планування»

Мета тренінгу: навчити учнів технікам встановлення реалістичних цілей.

Завдання тренінгу: навчитися формулювати особисті короткострокові та довгострокові цілі; навчити підлітків планувати кроки до досягнення цілей.

Основні вправи: «Дерево цілей» (визначення і візуалізація особистих цілей).

Заняття 4. Стратегії навчання

Тема тренінгу «Ефективні стратегії навчання»

Мета тренінгу: ознайомити учнів з різними техніками навчання.

Завдання тренінгу: вивчити та обговорити різні методи навчання; визначити, які методи найбільш ефективні для кожного індивідуально.

Основні вправи: «Мозковий штурм» (обговорення улюблених способів навчання); робота в парах для обміну досвідом.

Заняття 5. Тайм-менеджмент

Тема тренінгу «Ефективне управління часом»

Мета тренінгу: розібрати з учнями правила планування свого часу та встановлення пріоритетів.

Завдання тренінгу: вивчити основи тайм-менеджменту; створити індивідуальний план розподілу часу на тиждень.

Основні вправи: «Мій ідеальний тиждень» (планування та візуалізація); обговорення та аналіз типових перешкод у плануванні.

Заняття 6. Самооцінка та самоаналіз

Тема тренінгу «Осмислення власного навчального досвіду»

Мета тренінгу: навчити учнів аналізувати та оцінювати свої успіхи та невдачі.

Завдання тренінгу: провести самоаналіз останніх навчальних досягнень; визначити сильні та слабкі сторони у навчанні.

Основні вправи: «Дерево самоаналізу» (візуалізація особистих досягнень та невдач); обговорення результатів самоаналізу в малих групах.

Заняття 7. Мотиваційне спілкування

Тема тренінгу «Розвиток комунікативних навичок»

Мета тренінгу: покращити навички спілкування та взаємодії.

Завдання тренінгу: вивчити основи мотиваційного спілкування; попрактикувати техніки активного слухання та емпатії.

Основні вправи: рольова гра «У мене є ідея!», «Дерево комунікації» (аналіз ефективних та неефективних способів спілкування).

Заняття 8. Критичне мислення та рішення проблем

Тема тренінгу «Розвиток критичного мислення»

Мета тренінгу: навчити учнів аналізувати інформацію та розв'язувати проблеми.

Завдання тренінгу: обговорити техніки критичного мислення; розв'язати приклади навчальних кейсів і тематичних проблемних ситуацій.

Основні вправи: «Лабіринт проблем» (групова робота над вирішенням проблем); аналіз кейсів з реального життя.

Заняття 9. Стрес-менеджмент

Тема тренінгу «Техніки управління стресом»

Мета тренінгу: навчити учнів методам зниження стресу та підвищення резильєнтності.

Завдання тренінгу: ознайомитися з основними техніками управління стресом; розробити персональний план зниження стресу.

Основні вправи: «Дихальна пауза» (техніки релаксації та медитації); «Антистресовий план».

Заняття 10. Закриття програми та рефлексія

Тема тренінгу «Підсумки та планування майбутнього»

Мета тренінгу: оцінити досягнуті результати та визначити подальші кроки.

Завдання тренінгу: провести рефлексію участі в програмі; скласти індивідуальний план подальшого саморозвитку.

Основні вправи: «Моя подорож» (створення візуальної історії особистого розвитку в рамках програми); «Міст до майбутнього» (планування подальших кроків на шляху до мотивації).

Впровадження представленої вище корекційно-розвивальної програми підвищення учбової мотивації підлітків в рамках дистанційної форми навчання може мати значну орієнтовану користь для здобувачів освіти, вчителів, батьків та навчальних закладів.

Серед переваг для учнів можна відмітити наступні позиції:

1) Підвищення загальної мотивація до навчання (програма може допомогти учням зрозуміти цінність освіти та розвинути бажання вчитися навіть у форматі дистанційної моделі, що позитивно позначиться на їхніх академічних досягненнях.

2) Розвиток навчальних навичок (підлітки можуть навчитися ефективних стратегій навчання, управління часом та саморегуляції, що є важливими для успіху в академічному та особистісному житті.

3) Підвищення самооцінки та самоефективності (підлітки можуть почати краще розуміти свої сильні сторони та можливості, що підвищить їхню впевненість у власних здібностях.

Висновки до розділу II

Результати емпіричного дослідження мотивації підлітків у рамках дистанційного навчання виявили важливі аспекти та тенденції учбової мотивації серед представників цієї вікової групи. Результати діагностичного дослідження дозволи встановити, що майже половина учнів мають середній рівень мотивації, що може вказувати на недостатню сформованість та стійкість інтересу до учіння. Також було виявлено значну частину підлітків з низьким рівнем мотивації до навчання та успіху, що може бути пов'язано з проблемами самоорганізації та труднощами соціалізації в умовах онлайн освіти. Характерним є те, що найбільша частина учнів з низькими навчальними досягненнями має і низьку мотивацію учіння, що підкреслює наявність взаємозв'язку між цими змінними. За типами мотиваційної спрямованості домінуючим виявився ігровий мотив що може вказувати на потребу інтеграції більш інтерактивних та цікавих для підлітків елементів у освітній процес. Найменш представленими в досліджуваній групі виявилися позиційний, оцінювальний та зовнішній мотиви, що вказує на те, що лише невелика частина учнів мотивована бажанням зайняти високе положення серед однолітків, отримувати високі оцінки або вчиться за примусом батьків. Незначна представленість цих мотивів, може якраз і пояснюватись умовами дистанційного навчання, яке негативно впливає на соціальні аспекти учіння. Це вказує на потребу в розробці цілеспрямованих стратегій для підвищення мотивації, зокрема в контексті дистанційного навчання, де відсутність безпосереднього контакту та підтримки може додатково демотивувати учнів.

Результати кореляційного аналізу показали наявність значущих кореляцій між високим рівнем мотивації до успіху і соціальними мотивами; між високим рівнем мотивації до успіху і високим рівнем мотивації до отримання знань; між низьким рівнем мотивації до отримання

знань і низьким рівнем мотивації до успіху; між навчальними мотивами і високим рівнем мотивації до отримання знань. Таким чином, мотивація до навчання тісно пов'язана з мотивацією успіху та спрямованістю на отримання знань. Підлітки, які мотивовані до навчання, ймовірно, цінують знання, прагнуть їх здобути та досягти успіху в учінні.

Розроблена нами корекційно-розвивальна програма підвищення учбової мотивації підлітків у контексті дистанційної форми навчання орієнтована на тих респондентів, які мають недостатній рівень внутрішньо спонукальних можливостей учіння. Її мета полягає у підвищенні внутрішньої мотивації та самостійності підлітків, надаючи їм інструменти та знання для успішного навчання та саморозвитку. Програма відповідає принципам інтерактивності, візуалізації, відповідності інтересам учнів, створення безпечного середовища та емоційної підтримки і

ВИСНОВКИ

Відповідно до предмету і мети роботи нами було проведене дослідження на виявлення психологічних особливостей мотивації учбової діяльності підлітка в умовах дистанційного навчання. В результаті було встановлено, що мотивація є предиктором успішності навчання, визначається закономірностями розвитку, змістом провідної діяльності та новоутвореннями віку. Серед особливостей мотивації учіння в цей період можна зазначити про збільшення питомої ваги внутрішніх спонук в її структурі, усвідомленість, стійкість, ієрархічність, диференційованість та дієвість мотивів, в порівнянні із попереднім етапом. Узагальнення основних характеристик із відповідним рівнем їх індивідуальної представленості дає підстави для виділення різних мотиваційних профілів: з перевагою зовнішньої або внутрішньої спрямованості.

Мотивація учбової діяльності підлітка є полідетермінованим утворенням і виявляє залежність із формою організації освітнього середовища. В умовах дистанційного навчання мотиваційна сфера може зазнавати суттєвих змін, як позитивного характеру (підвищення рівня мотивації до успіху, мотивів самостійної діяльності та особистісного розвитку, активізації пізнавальних потреб), так і негативного (домінування ігрового мотиву, збільшення мотиву уникнення невдач).

На основі зібраних та проаналізованих даних щодо учбової мотивації підлітків у форматі дистанційного навчання було встановлено, що існують значні освітні виклики щодо підтримки високого рівня мотивації серед цієї групи. Результати діагностичного дослідження показали, що майже половина підлітків мають низький рівень мотивації до навчання, що вказує на необхідність забезпечення додаткових мотиваційних стимулів та стратегій, які б могли сприяти підвищенню їх зацікавленості та активності у навчальному процесі. Водночас, високий рівень мотивації до успіху, що зафіксовано майже у половині респондентів свідчить про потенційну здатність цих підлітків до

самотивації та самостійної роботи, що є позитивним аспектом для дистанційного навчання. Домінуючим було виявлено ігровий мотив, що для підлітків у форматі очного навчання не є характерним. Вчителям важливо враховувати, що високий інтерес до ігрових елементів може бути використаний як важіль для підвищення мотивації, пропонуючи більш інтерактивні та захоплюючі навчальні активності. Виявлення значної ролі соціального мотиву підкреслює важливість соціальної взаємодії та визнання для підлітків, навіть у віртуальному навчальному середовищі.

З урахуванням зафіксованого кореляційного зв'язку між різними мотиваційними шкалами, для підвищення ефективності навчання та успішності підлітків слід застосовувати комплексний підхід, що включає в себе розуміння індивідуальних особливостей кожного учня, їхніх мотиваційних потреб та забезпечення адекватної підтримки від освітньої системи. Такий підхід може сприяти створенню більш ефективного та мотивуючого освітнього середовища, яке зможе адаптуватися до потреб та інтересів сучасних підлітків.

Результати теоретичного та емпіричного дослідження рівня учбової мотивації підлітків в умовах дистанційного навчання дали можливість розробити комплексну корекційно-розвивальну програму, яка зорієнтована на врахування специфічних вікових особливостей, індивідуальних потреб та освітніх вимог здобувачів освіти цієї вікової категорії.

Програма базується на ключових принципах, які включають інтерактивність, відповідність змісту інтересам учнів, створення умов психологічної безпеки та надання емоційної підтримки. Програма цілеспрямовано націлена на розвиток ключових навичок підлітків, таких як саморегуляція, критичне мислення, тайм-менеджмент та комунікативні навички, що є основою для ефективного навчання та особистісного зростання. Програма враховує індивідуальні особливості та інтереси підлітків, надаючи можливість кожному учаснику знайти особистісний зв'язок з матеріалом та активно включитися в процес навчання.

Очікуваними результатами впровадження програми є підвищення загального рівня учбової мотивації підлітків, розвиток їх особистісних характеристик, а також адаптація до умов дистанційного навчання.

Отже, впровадження розробленої нами корекційно-розвивальної програми має потенціал суттєво покращити учбову мотивацію підлітків та забезпечити їм необхідні навички та знання для успішного навчання в умовах дистанційного та змішаного форматів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баклицька О. П., Баклицький І. О., Сірко Р. І., Слободяник В. І. Психодіагностика. Психологічний практикум : навч. посіб. Львів : Сполом, 2017. 464 с.
2. Бондарчук О. І. Психологічні умови становлення мотивації керівників загальноосвітніх шкіл до професійного вдосконалення. Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / ред. С.Д. Максименко, Л.М. Карамушка. Київ. : Міленіум, 2001. Т. 1. Випуск 1. С. 111–114.
3. Боришевський М. Й. Самовизначення і самореалізація як складова потребово-мотиваційного компоненту громадянської свідомості та самосвідомості особистості. Психологічні закономірності розвитку громадянської свідомості та самосвідомості особистості. У 2–х т. Т.1. Київ : Міленіум, 2001. С. 149–160
4. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітків : реалії та перспективи : монографія. Вінниця, ТОВ Нілан-ЛТД, 2016. 340 с.
5. Васюк О., Скумін Т. Теоретико-методичні аспекти організації дистанційної освіти. *Вісник Книжкової палати*. 2011. № 2. URL:///AppData/Local/Temp/vkr_2011_2_11.pdf (дата звернення 30.10.23).
6. Вірна Ж. П. Мотиваційно-смілова регуляція у професіоналізації психолога : монографія. Луцьк : РВВ Вежа, 2003. 319 с.
7. Гнатюк О. В. Роль учителя у формуванні внутрішньої мотивації школярів донавчання у інформаційному суспільстві <https://lib.iitta.gov.ua/722378/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F.pdf> (дата звернення 21.10.23).
8. Гребінь Н. В., Карковська Р. І. Навчальна мотивація підлітків з різними сиблінговими позиціями в батьківській родині. *Габітус*. 2021. Вип. 23. С. 95 – 103.

9. Дацун О. Особистісна спрямованість вчителя як фактор формування позитивної навчальної мотивації учіння. Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця : мат – ли міжнар. наук.- практ. конф., 22-23 бер. Київ, 2007. Т. 1. С. 70 –71.
10. Дзюбко Л. В., Гриценко Л. Діагностика навчальної мотивації : збірник методик. Київ : Шкільний Світ, 2011. 128 с.
11. Дробот О. В. Мотивація студентів до дистанційного навчання в умовах пандемії. *Психологія та соціальна робота*. 2020. Вип. 1 (51). С. 69 – 85.
12. Загальна психологія : підруч. для студентів вищ. навч. закл. / С. Д. Максименко, В. О. Зайчук, В. В. Клименко, В. О. Соловієнко. Київ: Форум, 2000. 543с.
13. Зайцева І. В. Формування мотивації навчання студентів вищих економічних навчальних закладів: автореф. дис. канд. псих. наук. Київ, 2001. 18 с.
14. Занюк С. С. Мотиваційний тренінг. Формування мотивації навчальної діяльності у студентів та старшокласників. *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. № 8. С. 31–42.
15. Занюк С. С. Психологія мотивації : навч. посіб. Київ : Либідь, 2002. 296 с.
16. Кириленко В. Порушення мотивації навчання як першопричина негативної поведінки. *Психолог*. 2005. №18. С. 7-8.
17. Климчук В. О. Мотиваційний дискурс особистості в інтеракційному просторі: автореф. дис. д-ра психол. наук. Київ, 2015. 42 с.
18. Климчук В. О. Психологічні детермінанти розвитку внутрішньої мотивації студентів у навчальній діяльності. автореф. канд. псих. наук. Київ., 2004. 20 с
19. Климчук В. О. Феномени розвитку внутрішньої мотивації. *Соціальна психологія*. 2008. №6 (32). С. 70–77.

20. Кобець О. В. Мотивація та здібності суб'єкта навчання як компоненти формування його професійних планів. *Вісник національного університету оборони України* 2022. 6 (70). С. 78 – 86.
21. Кондратенко Л. О., Манилова Л. М. Специфіка мотивації до учіння одинадцятикласників загальноосвітніх шкіл. Освітній простір в контексті гуманістичної парадигми: психологічні пріоритети сучасності : зб. наук. праць / за ред. С. Д. Максименка. Київ-Оттава : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, *Fundamental And Applied Researches In Practice Of Leading Scientific Schools*, 2020. С. 92–100. URL : <https://fdotadotr.wordpress.com>. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/720332/> (дата звернення 25. 11. 23)
22. Кормишев М. В. Психологічне забезпечення системи формування мотивації учіння вихованців закладів інтернатного типу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Серія 12 Психологічні науки. Вип.5 (50). 2017. С. 118 – 124.
23. Кузнецов М.А. Мотивація людини: основні форми та закономірності функціонування. *Вісник ХНПУ імені Г.С.Сковороди. Психологія*. Харків : ХНПУ, 2012. Вип. 44. Ч.1. С.116–137.
24. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості : монографія. Київ : Видавництво ТОВ КММ, 2006. 240 с.
25. Мартинюк І. А. Самоосвітня діяльність студентської молоді в епоху глобалізації. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 2017. V (56). С. 128–131.
26. Мирончук Н. М. Особливості адаптації студентів вищих навчальних закладів до змінених умов життєдіяльності. *Нові технології навчання : наук.- метод. зб. Ін-т інновац. технол. і змісту освіти МОН України*. Київ, 2013. Вип. 79. С. 82–85
27. Поліщук В. М. Вікова та педагогічна психологія (програмні основи, змістові модулі, інформаційне забезпечення) : навч.-метод. посіб. Суми : ВТД Університетська книга, 2007. 330 с.

28. Психологічна діагностика мотивації особистості до навчання в умовах інформаційного суспільства : монографія / Н. В. Пророк, Л. О. Кондратенко, Л. М. Манилова та ін. ; за ред. Н. В. Пророк. Київ : Видавничий Дім Слово. 2020. 131 с.
29. Психологічні чинники розвиваючого навчання в різних освітніх системах : навч. посібник (для практичних психологів) /за заг. ред. С. Д. Максименка. Київ : ЗАВТ НЕВТЕС, 2000. 272с.
30. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2005. 360 с.
31. Сватенкова Т. Мотиваційний потенціал підлітка у період дистанційного навчання. *Педагогічна освіта: теорія практика*. 2021. № 36 (2). С. 100 – 106.
32. Сердюк Л. З. Застосування принципів синергетики в дослідженні мотивації навчання : зб. наук. праць. Київ : Університет Україна, 2010. С. 240 – 246.
33. Сердюк Л. З. Методологічні аспекти дослідження мотиваційних чинників учіння студентів в інтегрованих групах : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. Т.V, част.1. Київ., 2009. С. 156–168.
34. Сердюк Л. З. Психологія мотивації учіння майбутніх фахівців: системно – синергетичний підхід : монографія. Київ: Університет Україна, 2012. 323с.
35. Скуратівський Л. Мотив як рушійна сила пізнавальної діяльності учнів. *Дивослово*. 2005. №2. С. 2 - 4.
36. Смульсон М. Л. Дистанційне навчання : психологічні засади : монографія. Кіровоград : Імекс - ЛТД, 2012. 240 с.
37. Собченко Т. М. Змішане навчання: поняття та завдання. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 75. Т. 3. С. 73 – 76.

38. Тверезовська Н. Т. Інформаційні технології навчання у системі вищої освіти. *Педагогіка і психологія*: зб. наук. праць. Харків, 2001. Вип. 19, ч. 3. С. 64–68.
39. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: НУБіП, 2017. 548 с.
40. Токарева Н.М., Шамне А. В., Макаренко Н. М. Сучасний підліток у системі психолого-педагогічного супроводу : монографія. Кривий Ріг : ТОВ ВВП Інтерсервіс, 2014. 312 с.
41. Тулупова Т. Шкільна мотивація як компонент психологічної комфортності. *Психолог*. 2006. № 15. С. 5–8.
42. Чала Ю. М., Шахрайчук А. М. Психодіагностика : навчальний посібник. Харків : НТУ «ХП». 2018. 246 с.
43. Чаусова Т. В. Особливості формування мотиваційної сфери навчання підлітків. *Вісник післядипломної освіти*. Серія соціальні та поведінкові науки. 2018. Вип. 6. С. 121–134.
44. Чугай О. Ю. Змішане або гібридне навчання як трансформація традиційної освітньої моделі. Новітні освітні технології в контексті євроінтеграції : тези доп. міжнар. наук.-метод. конф., НТУУ КПІ, 14 січ. 2015 р. Київ, 2015. С. 154–158.
45. Шамне А. В. Теорія та практика психосоціального розвитку у підлітково - юнацькому віці : монографія. Київ : ТОВ Інтерсервіс, 2015. 488 с.
46. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с
47. Шаповал Т. Розвиток індивідуальності й мотиви учіння в старшому шкільному віці. *Психолог*. 2005. № 1. С. 3–7.
48. Щедровицький Г. Методологічна організація сфери психології. *Психологія і суспільство*. № 2. 2017. С. 6–24.
49. Bandura A. Self-efficacy : Toward a unifying theory of behavior change. *Psychological Review*. 1977. Vol. 84. P. 191-215.

50. Freud Z. Psychology of the Unconscious. Zwei Schriften Uber Analytische Psychologie - Two Essays on Analytical Psychology. 224p.
51. Hiroto D. S. Locus of control and learned helplessness. Journal of Experimental Psychology, 1994. Vol. 102. P. 187-193.
52. Martin A.J. Motivation and Academic Resilience: Developing a Model for Student Enhancement. Australian Journal of Education, 2002. V. 46(1). P. 34-49.
53. Maslow A.A. Teory of Human Motivation. Hamachec B. Human Dynamics in Psychology and Education. Boston. 1972. 133p.
54. McClelland Human motivation, Glenview, IL: Scott, Foresman, 1985. 183p
55. Ryan R. M., Deci E. L Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. Contemporary Educational Psychology, 2001. Vol. 25. P. 54-67.
56. Seligman M.E. Explanatory style and depression. Psychopathology : An interactional perspective. Orlando (FL) : Academic Press, 1987. P. 125-139.
57. Sokolowski K., Schmalt H.-D., Langens T., Puca T. Assessing achievement, affiliation, and power motives all at once – the Multi-Motive-Grid (MMG). Journal of Personality Assessment, 2000. V. 74. P. 126–145.
58. Weiner B. An attributional analysis of achievement motivation. Journal of Personality and Social Psychology, 1997. Vol. 15. P. 1–20.
59. Zimmerman B.J. Investigating self-regulation and motivation: historical background, methodological developments, and future prospects. American Educational Research Journal, 2008. V. 45, 1. P. 166–183.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика діагностики особистості мотивації до успіху Т. Елерса

На кожен з нижчезазначених питань відповідайте "Так" або "Ні".

1. Коли є вибір між двома варіантами, його краще зробити швидше, ніж відкласти на певний час.
2. Я легко дратуюся, коли помічаю, що не можу па всі 100% виконати завдання.
3. Коли я працюю, це виглядає так, ніби я все ставлю на карту.
4. Коли виникає проблемна ситуація, я найчастіше приймаю рішення одним з останніх.
5. Коли в мене два дні поспіль немає діла, я втрачаю спокій.
6. У деякі дні мої успіхи нижче середніх.
7. Але відношенню до себе я більш строгий, ніж по відношенню до інших.
8. Я більш доброзичливий, ніж інші.
9. Коли я відмовляюся від важкого завдання, то йотом суворо засуджую себе, бо знаю, що в ньому я домігся б успіху.
10. У процесі роботи я потребую невеликих паузах для відпочинку.
11. Старанність - це не основна моя риса.
12. Мої досягнення в праці не завжди однакові.
13. Мене більше приваблює інша робота, ніж та, якою я зайнятий.
14. Осуд стимулює мене сильніше, ніж похвала.
15. Я знаю, що мої колеги вважають мене діловою людиною.
16. Перешкоди роблять мої рішення більш твердими.
17. У мене легко викликати честолюбство.
18. Коли я працюю без натхнення, це зазвичай помітно.
19. При виконанні роботи я не розраховую на допомогу інших.
20. Іноді я відкладаю те, що повинен був зробити зараз.
21. Треба покладатися тільки на самого себе.
22. У житті мало речей більш важливих, ніж гроші.
23. Завжди, коли мені треба буде виконати важливе завдання, я ні про що інше не думаю.

24. Я менш честолюбний, ніж багато інших.
25. У кінці відпустки я зазвичай радію, що скоро вийду на роботу.
26. Коли я розташований до роботи, я роблю се краще і кваліфікованішими, ніж інші.
27. Мені простіше і легше спілкуватися з людьми, які можуть завзято працювати.
28. Коли у мене немає справ, я відчуваю, що мені не по собі.
29. Мені доводиться виконувати відповідальну роботу частіше, ніж іншим.
30. Коли мені доводиться приймати рішення, я намагаюся робити це якомога краще.
31. Мої друзі іноді вважають мене ледачим.
32. Мої успіхи в якійсь мірі залежать від моїх колег.
33. Безглуздо протидіяти волі керівника.
34. Іноді не знаєш, яку роботу доведеться виконувати.
35. Коли щось не ладиться, я нетерплячий.
36. Я зазвичай звертаю мало уваги на свої досягнення.
37. Коли я працюю разом з іншими, моя робота дає великі результати, ніж роботи інших.
38. Багато чого, за що я беруся, що не доводжу до кінця.
39. Я заздрю людям, які не завантажені роботою.
40. Я не заздрю тим, хто прагне до влади і положенню.
41. Коли я впевнений, що стою на правильному шляху, для доведення своєї правоти я йду аж до крайніх заходів.

Ключ. Ви отримали по 1 балу за відповіді "Так" на наступні питання: 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 37, 41. Ви також отримали по 1 балу за відповіді "Ні" на питання 6, 13, 18, 20, 24, 31, 36, 38, 39. Відповіді на питання 1, 11, 12, 19, 23, 33, 34, 35, 40 не враховуються. Підрахуйте суму набраних балів.

Результат:

- - Від 1 до 10 балів: низька мотивація до успіху;
- - Від 11 до 16 балів: середній рівень мотивації до успіху;

- - Від 17 до 20 балів: помірковано високий рівень мотивації;
 - Понад 21 бали: занадто високий рівень мотивації до успіху.